

INFORMACIJOS VARTOTOJŲ POREIKIŲ POVEIKIS PASIRINKTI ĮMONĖS FINANSINĖS APSKAITOS POLITIKĄ

Kristina Rudžionienė

Socialinių mokslų ekonomikos krypties
doktorantė
Vilniaus universiteto
Kauno humanitarinio fakulteto
Finansų ir apskaitos katedra
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas
Tel. (370 7) 42 29 26
El. paštas rudzioniene@vukhf.lt

Apskaitos alternatyvų pasirinkimas yra socialinio pasirinkimo problema, tačiau daugelyje finansinės apskaitos politikos pasirinkimo empirinių tyrimų autoriai analizuoja ekonominių veiksnių poveikį, neįvertindami žmogiškųjų pasirinkimo veiksnių. Vos keletoje tyrimų, kuriuose teigiama, kad apskaitos informacijos vartotojams yra aktualūs kai kurie įmonės rodikliai, nagrinėjamas jų ryšys su pelną didinančios finansinės apskaitos politikos pasirinkimu ir patvirtinama ši hipotezė. Autorių atlikti Lietuvos įmonėse tyrimai šios hipotezės nepatvirtino, o tai rodo, kad įmonėms, renkantis apskaitos politiką, nėra svarbūs informacijos vartotojų, išskyrus administruojančias institucijas, poreikiai, tačiau galima prognozuoti, kad stambiose įmonėse ateityje bus labiau atsižvelgiama į akcininkų, administruojančių institucijų bei visuomenės informavimo priemonių poreikius.

Įvadas

Daugeliui įmonės apskaitos informacijos vartotojų finansinės apskaitos informacija turi būti informatyvi ir teisinga, kad jie galėtų priimti teisingus sprendimus,

Įmonės finansinės apskaitos politikos – apskaitos principų, apskaitos metodų ir taisyklių, skirtų ūkio subjekto apskaitai tvarkyti ir finansinei atskaitomybei sudaryti bei pateikti, pasirinkimas yra aktualus ne tik įmonės vadovui, kuris ir turi ją parinkti, bet ir kitiems su įmone susijusiems asmenims, naudojantiems finansinę informaciją sprendimams priimti, ta-

čiau gali egzistuoti ir atvirkštinis ryšys – su įmone susijusių asmenų poreikiai gali daryti įtaką įmonei pasirinkti finansinės apskaitos politiką. Apskaitos politikos pasirinkimo empiriniai tyrimai pateikiami daugelyje mokslo darbų, kurių autoriai R. L. Watts, J. L. Zimmerman (1978); D. S. Dhaliwal (1980); R. Bowen, E. Nooren, J. Lacey (1981); P. M. Healy (1985); E. Press, J. Weintrop (1990) ir kt. Šie mokslininkai parodė ekonominių veiksnių (įmonės dydžio, finansinio svorto ir kt.) ir taikomos apskaitos politikos ryšį, nekreipiant dėmesio į žmogiškuosius veiksnius. Ši koncepcija nėra

nauja, pavyzdžiui, *J. Ronen, G. H. Sorter (1978)* teigė, kad pasirinkimas iš apskaitos alternatyvų yra socialinio pasirinkimo problema, tačiau atlikta per mažai tyrimų, jog būtų galima drąsiai sakyti, kad informacijos vartotojų poreikiai daro įtaką apskaitos metodų pasirinkimams. Lietuvoje šis klausimas beveik netirtas. *K. Maniušytė, R. Kanapickienė (2004)* teoriškai akcentavo suinteresuotųjų asmenų poveikį įmonės sėkmei, socialinio kontrakto svarbą, pasirenkant finansinės apskaitos politiką, tačiau empiriškai to nenagrinėjo. Taigi reikia papildomų tyrimų Lietuvos įmonių pavyzdžiu, kurie padidintų prognozuojamąją teorijos galią, atsižvelgiant į socialinę aplinką.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti apskaitos informacijos vartotojų poreikių daromą poveikį pasirinkti įmonės finansinės apskaitos politiką.

Tyrimo objektas – įmonės finansinės apskaitos politikos pasirinkimas.

Tyrimo metodas. Pagrindinis tyrimo metodas – mokslinės literatūros loginė analizė, apimanti teorinių teiginių palyginimą ir sintezę. Turint tikslą ištirti apskaitos informacijos vartotojų poreikių poveikį pasirinkti finansinės apskaitos politiką, naudota anketinė apklausa ir empirinės duotybės statistinė analizė.

Siekiant nuosekliai išanalizuoti apskaitos informacijos vartotojų poreikių poveikį įmonei pasirenkant finansinės apskaitos politiką, pirmoje šio straipsnio dalyje nagrinėjamas teorinis požiūris į šį ryšį bei apibūdinami pagrindiniai empiriniai tyrimai, antroje – apibrėžiama pasirinkta autorių atlikto empirinio tyrimo Lietuvos įmonėse metodika, iškeliami pagrindinė hipotezė, o trečioje šio straipsnio dalyje pateikiami tyrimo rezultatai ir atmetama iškelta hipotezė. Straipsnio pabaigoje pateikiamos pagrindinės išvados.

Įmonės finansinės apskaitos politikos pasirinkimo priklausomybė nuo apskaitos informacijos vartotojų poreikių

Anot R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1995, 1999), informacijos vartotojai naudoja apskaitos duomenis iš finansinės atskaitomybės tam, kad patenkintų savo poreikius, tačiau ne visi informacijos vartotojai gaunama informaciją traktuoja ir supranta vienodai, todėl įmonė turi stengtis palaikyti tam tikrą savo finansinį įvaizdį. Vienas iš būdų tai padaryti – pasirinkti pelną didinančius apskaitos metodus. Informacijos vartotojų poreikių poveikis šiam pasirinkimui priklauso nuo šių vartotojų svarbos ir daromos įmonei įtakos.

R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1995) teigimu, pasirenkant apskaitos metodą gali daryti įtaką ne tik akcininkų, vadovų, skolintojų poreikiai, ir jie vieni iš pirmųjų nagrinėjo penkių kitų svarbiausių informacijos vartotojų (pirkėjų, tiekėjų, darbuotojų, trumpalaikių skolintojų, administruojančių institucijų) poreikių poveikį įmonei pasirenkant apskaitos politiką, nes kiekvienos grupės skirtingi apskaitos informacijos poreikiai gali daryti įtaką vadovo parenkamam įmonės finansinės apskaitos metodui. Šie mokslininkai empiriniu tyrimu patvirtino hipotezę, kad **vadovų pelną didinančių apskaitos metodų (atsargų įkainojimo ir nusidėvėjimo metodų) pasirinkimas tiesiogiai susijęs su įmonės priklausomybe nuo informacijos vartotojų grupių poreikių.**

Pagrindiniai *R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1995)* tyrimo kintamieji, kurie yra svarbūs pirkėjams, tiekėjams, darbuotojams, trumpalaikiams skolintojams, tiesiogiai susiję su pelną didinančių apskaitos metodų

pasirinkimu: prekės ilgaamžiškumu, tyrimo ir plėtros išlaidomis, darbo intensyvumu, paruoštų prekių kaina, skolomis tiekėjams, reklama, kartu naudojant ir ankstesnėje literatūroje tiriamus kintamuosius: įmonės dydį, finansinį svertą, vadovų premijavimo sistemą ir kt. Tyrimo rezultatai parodė, kad egzistuoja reikšminga įmonės dydžio ir atsargų įkainojimo metodo pasirinkimo priklausomybė, tačiau nėra reikšmingos finansinio sverto, vadovų premijavimo sistemos ar grynojo pelno priklausomybės. Septyni iš aštuonių informacijos vartotojų poreikių kintamųjų koeficientai rodo, kad yra reikšminga pelną didinančios apskaitos politikos pasirinkimo priklausomybė per visus dešimt tyrimo metų. Rezultatai atitiko iškeltą hipotezę, nors kai kurių kintamųjų koeficientai nėra viena reikšmingai abiem apskaitos metodams per visą tirtą laikotarpį. Taigi, analizuodami, kaip įmonė stengiasi patenkinti informacijos vartotojų poreikius, galime paaiškinti, kokios strategijos – pelną didinančios ar pelną mažinančios – laikydamosi, įmonė pasirenka apskaitos politiką.

Įmonės finansinės apskaitos politikos pasirinkimo tyrimo metodika

Kiekvienai informacijos vartotojų grupei aktualūs skirtingi veiksniai, turintys įtakos pasirenkant įmonės pelną didinančius finansinės apskaitos politikos metodus. Todėl šias informacijos vartotojų grupes ištirsime išsamiau.

1. Pirkėjai. Kai prekių naudingumo laikotarpis yra pakankamai ilgas, ilgalaikio vartojimo prekių pirkėjų poreikiai tampa įmonei gana reikšmingi (Bowen, DuCharme, Shores, 1995; John, 1993; Titman, Wessels, 1988). Prekės unikalumas laikomas tiesioginiu ir reikšmingu vartotojų poreikiu, nes pirkėjai turi papildomų rūpesčių, ieškodami naujų produktų.

Taigi tikėtina, kad prekės naudojimo laikas ir jos unikalumas bus tiesiogiai susiję su vadovų pelną didinančio apskaitos metodo pasirinkimu. Ankstesniuose tyrimuose (John, 1993; Titman, Wessels, 1988; Bowen, DuCharme, Shores, 1995, 1999) produkto naudojimo laikui apibrėžti naudojamas ekonominės veiklos rūšies kodas, o prekės unikalumui – tyrimo ir plėtros išlaidos.

2. Tiekėjai. Prekių tiekėjai suinteresuoti, kad su jais būtų laiku atsiskaitoma ir tolesnę jų prekių paklausa. Daugeliui įmonių tiekėjai yra gana svarbūs apskaitos informacijos vartotojai, todėl įmonės priklausomybė nuo jų poreikių labai artimai susijusi su turimų atsargų dydžiu. Tikėtina, kad įmonės atsargų dydis bus tiesiogiai susijęs su pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimu.

3. Darbuotojai. T. John (1993), S. Titman, R. Wessels (1988) prekės unikalumą nurodo esant reikšmingą darbuotojų poreikių rodiklį todėl, kad įmonės darbuotojai, gaminantys unikalius produktus, turi turėti specifinių darbo įgūdžių. Taigi tikėtina, kad darbo intensyvumas ir prekės unikalumas tiesiogiai susiję su pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimu. R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1995) kaip papildomą darbo intensyvumo rodiklį atlikdami tyrimą naudoja kapitalo intensyvumo rodiklį, o ankstesnėse studijose (John, 1993; Titman, Wessels, 1988; Bowen, DuCharme, Shores, 1995) prekės unikalumui apibrėžti naudotas tyrimo ir plėtros išlaidos.

Daugelis autorių tyrimuose koncentravo dėmesį į apskaitos metodų pasirinkimo priklausomybę nuo atlyginimų sistemos. Ankstesnės studijos (Healy, 1985; McNichols, Wilson, 1988) įrodė, kad atlyginimų ir premijų sistema, priklausanti nuo veiklos rezultatų, yra tiesiogiai susijusi su pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimu, kai veiklos rezultatai, nuo kurių priklauso atlyginimai ar premijos, ma-

žėja. R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1999) tyrimui naudojo bendro turto pelningumo rodiklį (angl. *return on assets* – ROA), t. y. kuo aukštesnis šis rodiklis, tuo labiau tikėtina, kad bus pasirinkti pelną didinantys apskaitos metodai.

D. Skinner (1993) teigimu, sąlygiškai lėtai plėtojančios veiklą įmonės mažiau linkusios mokėti premijas, nes jos sumažina veiklos rezultata – pelną. Kadangi noras pasirinkti pelną didinančius apskaitos metodus nėra aktualus lėtai plėtojančioms veiklą įmonėms, tikėtina, kad įmonės augimo lygis yra atvirkščiai proporcingas pelną didinančių metodų pasirinkimui. Ankstesniuose tyrimuose (Collins, Kothari, 1989) atsižvelgta į įmonės rinkos / balansinės vertės (angl. *market to book* – MTB) santykį, o kituose tyrimuose (Smith, Watts, 1992; Gaver, Gaver, 1993; Skinner, 1993) – tyrimo ir plėtros išlaidos pasirinktos įmonės augimo rodikliu.

4. **Skolintojai** (trumpalaikiai ir ilgalaikiai skolintojai, investuotojai). Trumpalaikiams skolintojams svarbu skolos apmokėjimas laiku, būsimo skolinimosi suma ir abipusio naudingo bendravimo trukmė. Tikėtina, kad įmonės priklausymo nuo trumpalaikių skolintojų lygis tiesiogiai susijęs su pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimu. R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1995, 1999) savo tyrimui naudojo trumpalaikių skolų sumos rodiklį.

Nagrinėjančiose ilgalaikių skolų poveikį pasirinkti apskaitos metodus literatūroje dėmesys koncentruojamas į šių skolų egzistavimą. Ilgalaikių skolų kontraktų pažeidimas gali padidinti įmonės sąnaudas. Kadangi pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimas gali būti apribotas ilgalaikių skolų kontraktuose, vadovai gali rinktis pelną didinančius apskaitos metodus, kad išvengtų šių sąnaudų. Tačiau tikėtina, kad ilgalaikių skolų kontraktų egzistavimas tiesiogiai susijęs su pelną didinančių

apskaitos metodų pasirinkimu. Ankstesniuose tyrimuose (Bowen, noreen, Lacey, 1981; Press, Weintrop, 1990) šiam ryšiui nustatyti naudojamas įmonės finansinio svėro rodiklis.

D. Skinner (1993) teigia, kad įmonės, turinčios sąlyginai didesnių plėtotės galimybių, mažiau suinteresuotos pasirašyti kontraktus, priklausančius nuo veiklos rezultatų, nes tada ataskaitose bus blogesni rezultatai. Šis argumentas leidžia teigti, kad didesnes augimo tendencijas turinčiose įmonėse neturėtų būti pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimo ir skolos įsipareigojimų priklausomybės. Vadinasi, tikėtina, kad įmonės veiklos plėtros galimybės atvirkščiai proporcingos pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimui. Įmonės veiklos plėtros galimybės išreikšti ankstesniuose tyrimuose naudojama įmonės rinkos / balansinės vertės (angl. *market to book* – MTB) santykis (Collins, Kothari, 1989), tyrimo ir plėtros išlaidos (Smith, Watts, 1992; Gaver, Gaver, 1993; Skinner, 1993).

5. **Visi informacijos vartotojai.** Ankstesnėje literatūroje reklamos išlaidos laikomos specifine investicija, kuri kuria ir apsaugo įmonės reputaciją visų informacijos vartotojų akyse. Dauguma autorių pabrėžia prekės kokybę, kurios reikia pirkėjams (Klein, Leffer, 1981). T. Garbett (1982) teigia, kad reklamavimasis turi tiesioginį poveikį visiems apskaitos informacijos vartotojams: pirkėjams, dabartiniams ir potencialiems darbuotojams, investuotojams ir visuomenei. R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1999) reklamos išlaidas naudoja visų informacijos vartotojų poreikių poveikio apskaitos metodų pasirinkimo tyrimo autoriai. Tikėtina, kad įmonės reklamavimosi lygis bus tiesiogiai susijęs su pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimu.

6. **Administruojančios institucijos.** Dauguma empirinių tyrimų autorių administruojančių institucijų poveikį pasirinkti apskaitos metodus aiškina įmonės politiniu įžvalgumu. Teigiama, kad valstybės institucijos stebi, ar įmonės neuždirba perdėtai didelio pelno, o tada gali nustatyti papildomų reikalavimų, todėl įmonės linkusios pasirinkti pelną mažinančius apskaitos metodus. Politinis matomumas didėja didėjant įmonės dydžiui (*Watts, Zimmerman, 1978; Hagerman, Zmijewski, 1979*), ir šis ryšys ypač stiprus naftos ir dujų gavybos šakoje (*Bowen, noreen, Lacey, 1981*). *R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1999)* teigia, kad įmonės ryšiai su valstybės institucijomis taip pat didina politinį matomumą. Taigi tikėtina, kad įmonės dydis ir pardavimų valstybės institucijoms lygis atvirkščiai proporcingi pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimui.

Visos įmonės, kurios viešai parduoda savo vertybinius popierius, privalo rengti audito patvirtintą metinę finansinę atskaitomybę. Atsižvelgiant į to, kur šie vertybiniai popieriai parduodami, gali būti nustatyta papildomų reikalavimų atskaitomybei. Tyrimai (*Dechow, Sloan, Sweeney, 1996*) rodo, kad įmonių, kurias tikrina didžiosios audito įmonės ir kurių akcijomis prekiaujama Niujorko biržoje, finansinė atskaitomybė yra labiau kontroliuojama. Ši kontrolė apriboja ketinimus pasirinkti pelną didinančius apskaitos metodus, siekiant daryti įtaką informacijos vartotojų suvokimui ir priimti sprendimus. Tikėtina, kad įmonės auditoriaus priklausymas didžiosioms pasaulio audito bendrovėms ir vertybinių popierių pardavimas biržoje yra atvirkščiai proporcingas pelną didinančių apskaitos metodų pasirinkimui.

7. **Užsienio pirkėjai.** Viena apskaitos informacijos vartotojų grupė, kuri nėra plačiai išnagrinėta apskaitos politikos pasirinkimo literatūroje, yra užsienio pirkėjai ir tiekėjai. Šie

informacijos vartotojai taip pat gali vertinti prekybos partnerių finansinę būklę ir veiklos rezultatus, jos perspektyvas, todėl įmonės, kurios yra importuotojos arba/ir eksportuotojos, gali stengtis pagerinti savo finansinius rezultatus pasirinkdamos pelną didinančius finansinės apskaitos metodus. Jeigu įmonė yra eksportuotoja, finansinės apskaitos metodo pasirinkimą gali lemti šios priežastys. Pirmia, jeigu finansinė atskaitomybė išreiškta užsienio valiuta ir parengta pagal kitus apskaitos standartus, užsienio pirkėjai gali atsargiau vertinti įmonės finansinę būklę ir jos, kaip prekybos partnerės, patikimumą. Antra, užsienio įmonės rizika pateikti prekes ir paslaugas savo pirkėjams sutartomis kainomis gali būti didesnė, nes priklauso nuo galimų užsienio valiutos kursų svyravimų (*Cullinan, 1999*).

8. **Užsienio tiekėjai.** Jei gali turėti sunkumų nustatyti partnerių finansinę būklę dėl finansinių ataskaitų rodiklių perskaičiavimo į kitą užsienio valiutą, taip pat svyruojantys užsienio valiutos kursai gali daryti poveikį įmonės rizikai užsienio tiekėjų akimis, todėl įmonės gali turėti motyvų „nuraminti“ savo užsienio tiekėjus, taigi tikėtina, kad importuotojos yra labiau linkusios pasirinkti pelną didinančią apskaitos politiką negu tos įmonės, kurios prekių neimportuoja (*Bowen, DuCharme, Shores, 1999; Cullinan, 1999*). *C. P. Cullinan (1999)* tyrimo rezultatai parodė, kad įmonės importuotojos labiau negu neimportuojančios įmonės buvo linkusios pasirinkti pelną didinančius apskaitos metodus, o apskaitos politikos pasirinkimas pasirodė nepriklausomas nuo eksporto, tačiau šiuos rezultatus autorius aiškina Kanados dolerio kritimu, kuris buvo labiau neigiamas importuotojams negu eksportuotojams.

Autorė išanalizavo užsienio autorių mokslo darbus ir apibendrinò svarbiausias informacijos vartotojų grupes ir joms aktualius veiks-

nius, kurie gali daryti įtaką įmonei pasirenkant apskaitos metodus ir įvertinimus (atsargų įkainojimo, ilgalaikio materialaus turto (toliau – [MT] nusidėvėjimo metodus, IMT naudingo arnavimo laikotarpį, IMT likvidacinę vertę ir minimalią IMT vertę). Norint iširti, kokios informacijos vartotojų grupės lemia apskaitos pasirinkimą Lietuvos įmonėse, būtina išskirti svarbiausius ir reikšmingiausius veiksnius Lietuvoje, jie pateikiami 1 lentelėje.

Toliau atliekant tyrimą labai svarbu nustatyti ne tik finansinės apskaitos politikos pasirinkimą lemiančius veiksnius, bet ir informacijos vartotojų, kurie naudoja įmonių informaciją savo sprendimams priimti, poreikių poveikį šiam pasirinkimui. Išanalizavusi literatūrą, autorė kelia hipotezę: *ceteris paribus*, vadovų pelną didinančių apskaitos metodų ir įvertinimų pasirinkimas tiesiogiai susijęs su įmonės priklausomybe nuo informacijos vartotojų poreikių.

! lentelė. Apskaitos metodų pasirinkimą lemiantys veiksniai, kurie svarbūs apskaitos informacijos vartotojams

<i>Informacijos vartotojų grupė ir nepriklausomi kintamieji</i>	<i>Prognozuojamas ryšys su pelną didinančio metodo ar įvertinimo pasirinkimu</i>
Pirkėjai • T ir P (angl. R & D) – tyrimo ir plėtos darbų išlaidos, parodančios įmonės reputacijos svarbą pirkėjams	
Tiekėjai • Atsargos – atsargų dydis, nustatantis tiekėjų poveikio stiprumą	+
Darbuotojai • T ir P – tyrimo ir plėtos darbų išlaidos, parodančios įmonės reputacijos svarbą darbuotojams; • ROA – turto pelningumo rodiklis, svarbus nustatyti įmonės galimybę skirti premijas ir didinti atlyginimus; • T ir P – tyrimo ir plėtos darbų išlaidos, parodančios įmonės augimo galimybes, kurios priklauso nuo premijų skyrimo ir atlyginimų didinimo	
Skolintojai • Finansinis svertas – įsiskolinimų ir viso įmonės turto santykis, parodantis įmonės priklausomybę nuo skolintojų; • T ir P – tyrimo ir plėtos darbų išlaidos, parodančios įmonės augimo galimybes, kurios sumažina skolinių įsipareigojimų, pagrįstų veiklos rezultatais, naudingumą	
Visi informacijos vartotojai • Reklama – reklamos išlaidos, parodančios įmonės reputacijos svarbą visiems informacijos vartotojams	
Administruojančios institucijos • Pardavimai – parodo įmonės politinį matomumą; • Auditas – kintamasis, parodantis, ar įmonę tikrina viena iš didžiausių tarptautinių audito kompanijų, nusakantis didesnę finansinės atskaitomybės kontrolę	
Užsienio tiekėjai • Įmonė importuotoja – kintamasis, parodantis, ar įmonė turi tiekėjų užsienyje	+
Užsienio pirkėjai • Įmonė eksportuotoja – kintamasis, parodantis, ar įmonė turi pirkėjų užsienyje	+

Sudaryta autorės pagal R. M. Bowen, L. DuCharme, D. Shores (1999), C. P. Cullinan (1999)

Užsienio mokslininkai finansinės apskaitos empiriniams tyrimams reikalingus duomenis ima iš tam tikrų visiems prieinamų duomenų bazių (pvz., JAV – Compustat database), kuriose pateikiami stambių įmonių finansinės atskaitomybės rodikliai, apibūdinama apskaitos politika ir kt. Tokių tyrimų trūkumas – į tiriamą visumą nepatenka smulkios įmonės, viešai nepublikuojančios savo finansinių rezultatų. Lietuvoje tokios duomenų bazės nėra, todėl autorė pasirinko kitą duomenų gavimo metodą – anketinę įmonių apklausą.

Buvo renkami 2002 metų duomenys, nes šių metų finansinė atskaitomybė visose įmonėse tiriamuoju laikotarpiu (2003 m. gruodžio mėn. – 2004 m. kovo mėn.) jau buvo parengta ir akcininkų patvirtinta. Tyrimo metu apklaustas 162 pelno siekiančios įmonės, iš kurių 130 įmonių yra smulkios ir vidutinės bei 32 stambios įmonės, kurios į grupes suskirstytos pagal Lietuvos Respublikos smulkių ir vidutinių įmonių įstatyme (2002) išdėstytus kriterijus. Pateikiamieji rezultatai yra reprezentatyvūs, nes jie gauti 99,65 proc. tikimybe ir 5 proc. paklaida. Tikrinant iškeltą hipotezę, pasirinkti reikšmingumo lygmenys 0,05 ir 0,01.

Dviejų kintamųjų ryšio stiprumui tirti naudotas ranginis Spaermeno koreliacijos koefi-

cientas. Hipotezė neatmetama, jeigu ją patikrinkus gauti skirtumai yra statistiškai argumentuoti, t. y. jeigu gaunamas skirtumas 95 proc. patikimumu ($p < 0,05$), vadinasi, nulinė hipotezė atmetama, nes tokio dydžio tikimybė patvirtina, kad skirtumai nėra atsitiktiniai arba gauti dėl tyrimo klaidų (Kardelis, 2002). Jei gautoji p reikšmė neviršija 0,05, daroma išvada, kad kintamieji koreliuoja. Priešingu atveju teigiama, kad koreliacija statistiškai nereikšminga – hipotezės apie kintamųjų ryšio nebuvimą atmesti negalima. Kai koreliacija statistiškai reikšminga, ryšio stiprumas vertinamas pagal empirinio Spaermeno koreliacijos koeficiento (r_s) reikšmę: kai $r_s \leq 0,1$, laikoma, kad ryšys yra labai silpnas; $0,1 < r_s \leq 0,4$ – silpnas; $0,4 < r_s \leq 0,6$ – vidutinis; $0,6 < r_s \leq 0,8$ – stiprus; $r_s > 0,8$ – labai stiprus.

Informacijos vartotojų poreikių poveikio pasirinkti įmonės finansinės apskaitos politiką tyrimo Lietuvos įmonėse rezultatai

Šio tyrimo rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

Tyrimo metu nustatytas tam tikras silpnas statistiškai reikšmingas informacijos vartotojus dominančių įmonės rodiklių ir finansinės

2 lentelė. Informacijos vartotojų poreikių ir finansinės apskaitos metodų pasirinkimo (r , modulis) ryšys

Apskaitos metodai	Atsargų įkainojimo metodai	IMT nusidėvėjimo metodai	IMT naudingo tarnavimo laikotarpis	IMT likvidacinė vertė	Minimali IMT vertė
Atsargų kiekis					0,21*
Pelningumas			0,19*		
Finansinis svertas	0,19*		0,18*		
Įmonės dydis				0,18*	0,21**
Reklama			0,22**		0,17*
Pardavimai					0,2*
Auditas				0,18*	
Importuotoja					0,21**
Eksporuotoja					0,31**

Reikšmingumo lygmuo * $p < 5\%$, ** $p < 1\%$.

apskaitos metodų ir įvertinimų pasirinkimo ryšys:

- **Pirkėjams** aktualios įmonės tyrimo ir plėtos išlaidos, tačiau nerasta jokie statistiškai reikšmingo šių kintamųjų ir apskaitos politikos pasirinkimo ryšio. Vadinasi, įmonės, pasirinkdamos apskaitos politiką, nepaiso pirkėjų poreikių ir nesistengia jiems įtikti tokiu būdu.

- **Tiekėjams** aktualus įmonės turimų atsargų dydis, kuris statistiškai reikšmingai susijęs su pelną mažinančios minimalios IMT vertės nustatymu, t. y. priešingai negu tikėtasi, todėl galima teigti, kad įmonės, pasirinkdamos apskaitos politiką, tiekėjų poreikių taip pat nepaiso.

- **Darbuotojams** aktualu pelningumas bei tyrimo ir plėtos išlaidos, tačiau statistiškai reikšmingo tyrimo ir plėtos išlaidų ir apskaitos politikos pasirinkimo ryšio nenustatyta, o pelningumas statistiškai reikšmingai silpnai susijęs (0,19*) tik su pelną mažinančiu IMT naudingo tarnavimo laikotarpio pasirinkimu, t. y. priešingai negu tikėtasi. Vadinasi, įmonės, pasirinkdamos apskaitos metodus ir įvertinimus, neatsižvelgia į darbuotojų poreikius.

- **Skolintojams** aktualu finansinis svertas bei tyrimo ir plėtos išlaidos, tačiau, minėta, reikšmingo tyrimo ir plėtos išlaidų ir apskaitos politikos pasirinkimo ryšio nenustatyta, o finansinis svertas, kaip ir tikėtasi, statistiškai reikšmingai silpnai susijęs su pelną didinančių atsargų įvertinimo metodo ir IMT naudingo tarnavimo laikotarpio pasirinkimu. Kadangi pelną didinančių atsargų įvertinimo metodo pasirinkimas labai priklauso nuo mokesčiams apskaičiuoti keliamų reikalavimų, todėl nustatytas silpnas ryšys yra greičiau atsitiktinis, tačiau IMT naudingo tarnavimo laikotarpio pasirinkimo priklausomybė nuo finansinio sverto rodo didesnę skolintojų poreikių paisymą.

- **Visiems informacijos vartotojams** aktualios įmonės išlaidos reklamai. Nustatytas statistiškai reikšmingas silpnas didėjančių reklamų išlaidų ir pelną didinančio IMT naudingo tarnavimo laikotarpio ir pelną mažinančios minimalios IMT vertės pasirinkimo ryšys, t. y. gauti prieštaringi rezultatai. Lietuvos įmonėms neaktualūs visų informacijos vartotojų poreikiai.

- **Administruojančioms institucijoms** aktualūs įmonės pardavimai ir finansinės atskaitomybės auditas. Nustatytas silpnas statistiškai reikšmingas pardavimų apimtys ir pelną mažinančios minimalios IMT vertės, įmonėje atliekamo audito ir pelną didinančios IMT likvidacinės vertės pasirinkimo ryšys. Gauti prieštaringi rezultatai. Vis dėlto, atsižvelgiant į įmonių finansinės apskaitos politikos priklausomybę nuo mokesčiams apskaičiuoti keliamų reikalavimų, galima teigti, kad įmonės laikosi nustatytų reikalavimų, o tai rodo akivaizdžią administruojančių institucijų poreikių įtaką įmonės pasirenkamai finansinės apskaitos politikai.

- Įmonės, kurios yra importuotojos ir/ar eksportuotojos, linkusios pasirinkti pelną didinančią minimalią IMT vertę, kaip ir tikėtasi, tačiau nustatytas ryšys yra labiau atsitiktinis, o ne parodo, kad **užsienio tiekėjų ir/ar užsienio pirkėjų** poreikių poveikis yra silpnas įmonei pasirenkant pelną didinančią minimalią IMT vertę.

Atlikta analizė parodė, kad įmonės, pasirinkdamos atitinkamus apskaitos metodus ir įvertinimus, nepaiso daugumos informacijos vartotojų, išskyrus administruojančių institucijų poreikių, kurie pasireiškia ypatingu kai kurių rodiklių aktualumu šiems vartotojams. Autorė, numatydama tokį tyrimo rezultatą, anketoje įmonių vyr. buhalterių tiesiogiai klausė, ar įmonės vadovybė, nustatydama apskai-

3 lentelė. Informacijos vartotojų poreikiai, į kuriuos atsižvelgia vadovai, pasirinkdami apskaitos politiką (proc.)

	Darbuotojai	Akcininkai	Pirkėjai	Tiekėjai	Valdžios institucijos	Visuomenės informavimo priemonės	Visa bendruomenė
TAIP	56	73	48	43	59	15	18
NE	26	13	25	29	18	55	42
Sunku pasakyti	18	14	27	28	23	30	40
Iš viso:	100	100	100	100	100	100	100

tos politiką, atsižvelgia į nagrinėjamų informacijos vartotojų poreikius (3 lentelė).

Tyrimo duomenimis, Lietuvos įmonių vadovybei, nustatant apskaitos politiką, respondentų nuomone, svarbiausi akcininkų (savininkų) (73 proc.), valdžios institucijų (59 proc.), darbuotojų (56 proc.) poreikiai, o mažiausiai paisoma visuomenės informavimo priemonių (15 proc.) ir visos bendruomenės (18 proc.) poreikių. Tai rodo pačios įmonės atstovo požiūrį į artimiausių ir įtakingiausių informacijos vartotojų poreikių svarbą įmonei – kurie asmenys yra svarbiausi, nuo kurių priklauso įmonės veikla ir jos sėkmė, jų poreikiai ir yra aktualūs įmonei, pasirenkant apskaitos politiką, tačiau šis rezultatas yra greičiau tendencija, kuri bus aktuali ateityje, o 2002 m. finansinės atskaitomybės duomenimis, informacijos vartotojų, iš-

skyrus administruojančias institucijas, poreikių ir apskaitos politikos pasirinkimo ryšio nenustatyta.

Autorė taip pat išanalizavo informacijos vartotojų poreikių svarbą stambioms bei smulkioms ir vidutinėms įmonių grupėms pasirenkant apskaitos politiką (4 lentelė).

Smulkių ir vidutinių įmonių požiūris į informacijos vartotojų šiek tiek skiriasi nuo bendro vidurkio, tačiau stambioms įmonėms akcininkų (savininkų), valdžios institucijų ir visuomenės informavimo priemonių poreikių svarba yra gerokai (apie 10 punktų) didesnė už vidutinę. Tai rodo didesnę stambių įmonių išorės vartotojų poreikių paisyimą, renkantis finansinės apskaitos politiką, tačiau tiksliai negalima pasakyti, kuria kryptimi šių poreikių paisoma: pelno didinimo ar pelno mažinimo,

4 lentelė. Informacijos vartotojų grupių poreikiai, į kuriuos atsižvelgia vadovai, pasirinkdami apskaitos politiką stambiose, smulkiose ir vidutinėse įmonėse (proc.)

	Darbuotojai		Akcininkai		Pirkėjai		Tiekėjai		Valdžios institucijos		Visuomenės informavimo priemonės		Visa bendruomenė	
	SI	SVI	SI	SVI	SI	SVI	SI	SVI	SI	SVI	SI	SVI	SI	SVI
TAIP	50	57	84	71	44	50	44	43	75	55	22	14	22	17
NE	22	28	3	15	16	27	19	32	6	21	34	59	25	46
Sunku pasakyti	28	15	13	14	40	23	37	25	19	24	44	27	53	37
Iš viso:	100		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

SI – stambios įmonės, SVI – smulkios ir vidutinės įmonės

nes ryškesnių statistiškai reikšmingų informacijos vartotojų poreikių ir konkrečių apskaitos politikos pasirinkimų ryšio nenustatyta.

Išvados

Šiame darbe nagrinėtas informacijos vartotojų poveikis pasirinkti įmonės finansinės apskaitos politiką. Atlikti tyrimai leido suformuluoti šias išvadas:

1. Įmonė veikia tam tikroje aplinkoje, todėl yra su ja susijusi: įmonės apskaitos informacija naudojasi suinteresuoti asmenys sprendimams priimti, todėl dažnai atsitinka, kad jų poreikiai gali turėti įtakos įmonei pasirinkti finansinės apskaitos politiką. Užsienio autorių teoriniai ir empiriniai tyrimai patvirtina, kad informacijos vartotojų poreikiai skatina rinktis pelną didinančią apskaitos politiką. Apskaitos informacijos vartotojų poreikių poveikis šiam pasirinkimui priklauso nuo jų svarbos ir įmonei daromos įtakos.

2. Svarbiausios įmonei informacijos vartotojų grupės yra pirkėjai, tiekėjai, darbuotojai, skolintojai, administruojančios institucijos, užsienio tiekėjai ir pirkėjai, visi informacijos vartotojai. Atskiroms jų grupėms aktualūs tam tikri įmonės kintamieji, nuo kurių pastovumo priklauso finansinės apskaitos politikos pasirinkimas. Išskirti pagrindiniai kintamieji, kurie aktualūs apskaitos informacijos vartotojų grupėms. Tai – tyrimo ir plėtos išlaidos, reklamos išlaidos, finansinis sver-

tas, audito įmonė, atsargų lygis, pelningumas, pardavimų apimtis ir kt.

3. Atlikus empirinį tyrimą Lietuvos įmonėse nustatyta, kad įmonių vadovybei, pasirinkant finansinės apskaitos politiką, svarbiausi akcininkų (savininkų), valdžios institucijų, darbuotojų poreikiai, o mažiausiai paisoma visuomenės informavimo priemonių ir visos bendruomenės poreikių. Tai rodo pačios įmonės požiūrį į svarbiausias vartotojų grupes.

4. Tyrimo metu nustatyta, kad egzistuoja tam tikras silpnas statistiškai reikšmingas informacijos vartotojus dominančių įmonės rodiklių ir finansinės apskaitos metodų ir įvertinimų pasirinkimo ryšys. Vadinasi, įmonės, pasirinkdamos atitinkamą finansinės apskaitos politiką, nepaiso daugumos informacijos vartotojų grupių, išskyrus administruojančių institucijų ir skolintojų, poreikių. Administruojančių institucijų poreikių paisymas pasireiškia apmokestinimo taisyklių taikymu finansinėje apskaitoje.

5. Smulkių ir vidutinių įmonių požiūris į informacijos vartotojus šiek tiek skiriasi nuo bendro vidurkio, tačiau stambioms įmonėms akcininkų (savininkų), valdžios institucijų ir visuomenės informavimo priemonių poreikių svarba yra gerokai didesnė už vidutinę. Tai rodo didesnę stambių įmonių išorės vartotojų poreikių paisymą, renkantis finansinės apskaitos politiką, tačiau tiksliai negalima pasakyti, kuria kryptimi šių poreikių paisoma: pelno didinimo ar pelno mažinimo.

LITERATŪRA

1. Bowen R. M., DuCharme L., Shores D. Economic and industry determinants of accounting method choice. Working paper. Available from Internet: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.sfm?abstract_id=182888>. 1999.

2. Bowen R., noreen E., Lacey J. Determinants of the Corporate Decision to Capitalize Interest // Jour-

nal of Accounting and Economics. 1981, vol. 3, issue 2, p. 151–179.

3. Bowen R.M., DuCharme L., Shores D. Stakeholders' Implicit Claims and Accounting Method Choice // Journal of Accounting and Economics. 1995, vol. 20, issue 3, p. 255–295.

4. Collins D. W., Kothari S. P. An Analysis of the Intertemporal and Cross-Sectional Determinants of Earnings Response Coefficients // *Journal of Accounting and Economics*. 1989, vol. 11, issues 2-3, p. 143-181.
5. Cullinan C. P. International Trade and Accounting Policy Choice: Theory and Canadian Evidence // *The International Journal of Accounting*. 1999, vol. 34, no 4, p. 597-607.
6. Dechow P., Sloan R., Sweeney A. Causes and Consequences of Earnings Manipulation: An Analysis of Firms Subject to Enforcement Action by the SEC // *Contemporary Accounting Research*. 1996, vol. 13, no 1, p. 1-36.
7. Gaver J., Gaver K. Additional Evidence on the Association between the Investment Opportunity Set and Corporate Financing, Dividend, and Compensation Policies // *Journal of Accounting and Economics*. 1993, vol. 16, issues 1-3, p. 125-160.
8. Hagerman R. L., Zmijewski M. E. Some Economic Determinants of Accounting Policy Choice // *Journal of Accounting and Economics*. 1979, vol. 1, issue 2, p. 141-161.
9. Healy P. The impact of bonus schemes on selection of accounting principles // *Journal of Accounting and Economics*. 1985, vol. 7, issue 2, p. 85-108.
10. John T. Accounting Measures of Corporate Liquidity, Leverage, and Costs of Financial Distress // *Financial Management*. 1993, vol. 22, no 3, p. 91-100.
11. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis. Kaunas: Judex, 2002. 400 p.
12. Klein B., Leffer K. The Role of Market Forces in Assuring Contractual Performance // *Journal of Political Economy*. 1981, vol. 81, p.615-641.
13. Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas (2002 m. spalio 22 d. Nr. IX-1142) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt>>
14. McNichols M., Wilson P. Evidence of Earnings Management from the Provision for Bad Debts // *Supplement to Journal of Accounting Research*. 1988, vol. 26, p. 1-40.
15. Press E., Weintrop J. Accounting-based Constraints in Public and Private Debt Agreements // *Journal of Accounting and Economics*. 1990, vol. 12, issues 1-3, p. 65-95.
16. Skinner D. The Investment Opportunity Set and Accounting Procedure Choice: Preliminary Evidence // *Journal of Accounting and Economics*. 1993, vol. 16, issue 4, p. 407-445.
17. Smith C. W. Jr., Warner J. B. On Financial Contracting: An Analysis of Bond Covenants // *Journal of Financial Economics*. 1979, vol. 7, no 2, p. 117-161.
18. Titman S., Wessels R. The Determinants of Capital Structure Choice // *Journal of Finance*. 1988, vol. 43, no 1, p. 1-19.
19. Watts R. L., Zimmerman J. L. Towards a Positive Theory of the Determinants of Accounting Standards // *Accounting Review*. 1978, vol. 53, no.1, p. 112-134.

THE IMPACT OF ACCOUNTING INFORMATION USERS' INTERESTS ON COMPANY'S FINANCIAL ACCOUNTING POLICY CHOICE

Kristina Rudžionienė

Summary

A company is a part of a wider social system: the entity is assumed to be influenced by, and in its turn to have influence upon, the society in which it operates. Thus, a company should attend to the expectations of particular users of accounting information in order to satisfy all or only main users' interests to get information for their decision-making. The choice of the company's financial accounting policy is a way to manipulate the users' decision making. It is empirically tested that interests of accounting information users motivate to choose income increasing financial accounting policy.

The most important users of accounting information are customers, suppliers, employees, capital providers, regulators, all users, foreign customers and suppliers. It is assumed that different groups of accounting information users are interested in special company's determinants which influence company's financial accounting policy choice. The main determinants in which the company's users of accounting information are interested include research and development costs, advertising costs, financial leverage, pension schemes, auditing, level of inventory, return on assets, sales, etc.

Empirical research in Lithuanian companies showed that when choosing financial accounting policy companies do not take into account interests of most users of accounting information, except regulators and capital providers. Interests of regulators are expressed through rules of taxation in financial accounting practise.

Respondents believe that when choose financial accounting policy managers of Lithuanian companies mostly respect the interests of shareholders, regulators, employees and respect least the interests of the media and the whole community.

The position of small and medium companies does not greatly differ from the position of sample companies, but large companies find the shareholders', regulators', and media's interests more important. It shows that large companies respect the interests of external users of accounting information when choosing financial accounting policy, but it is impossible to understand exactly in which direction these interests are shifted: income increasing or income decreasing.

Īteikta 2004 m. gegužės mėn.